İnkâr Edilen Hakikat: Sömürge Kuzey Kürdistan

GÜLLİSTAN YARKIN

Cumhuriyet'in Doğu'ya yerleşmesi, medeni milletlerin Afrika'ya yerleşmesi gibidir… Afrika'nın Diyarbakır'a nazaran birkaç misli daha ağır olan hava şartlarını yenerek oralarda yerleşen medeni milletlerden, bizim bir eksiğimiz olduğunu iddia etmeye kimin hakkı vardır. Umumi Müfettiş Avni Doğan

Dersim'in yönetimi sömürge yönetimi gibi ele alınmalı ve burada bir sömürge idaresi kurulmalıdır…. Yüksek memurlara sömürge yönetimlerindeki yetkiler verilmelidir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Başbakanı ve ilk Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak

Hakikatleri açıkça görmek ve ifade etmek en önemli vazifemiz. Kendi vatanımızda, kendi kardeşlerimiz arasında adeta bir sömürge devleti gibi yaşamamızın, silah kuvvetiyle halka hâkim olmaya çalışmamızın sebepleri üzerinde ısrarla durmak, bunları bertaraf etmeye çalışarak vazifeye başlamak hedefimiz olmalıdır. Şiddet siyasetine artık son verilmesi kati bir zarurettir. Maliye Müfettişi Burhan Ulutan

Uzun bir dönem boyunca hem muhalif Türk hem de Kürt akademik ve entelektüel çevrelerinde "Kürdistan veya Kuzey Kürdistan Türkiye'nin sömürgesi midir?" sorusu sorulduğunda veya "K. Kürdistan Türkiye'nin sömürgesidir" dendiğinde, bu ifadeleri kullanan kişiye tuhaf gözlerle bakılıyor ve bu ifadeler "marjinal", "radikal", "modası geçmiş", "bilimsel olmayan", "aşırı siyasi" veya "kışkırtıcı" olarak değerlendirilebiliyordu. Ateşkesin sona erdiği 2015 yılı yazından itibaren Kürt şehir, ilçe ve mahallelerinin yıkılması, HDP'li vekil ve belediye başkanlarının cezaevlerine kapatılması ve son olarak devlet tarafından belediyelere kayyımların atanmasının ardından, "K. Kürdistan sömürgedir" ifadesi daha fazla kabul

görmeye başladı. Örneğin bu yazının kaleme alındığı 2019 yılında, Kürt yazar-öğrenci-gazeteci çevrelerinde sömürge kavramı daha çok konuşulan ve tartışılan bir kavram olarak ortaya çıktı. Fakat bu sözlü tartışmalara, gazetelerde veya haber portallarına konuya değinen bazı kısa yazılara rağmen[1], 1970'li yıllarda Kürt siyasi hareketleri içinde geniş ölçüde tartışılan ve akademik yazılı alana ilk defa Türk sosyolog İsmail Beşikci (1990) tarafından taşınan Kürdistan'ın *statüsüz* sömürge konumu hakkında yapılan yazılı akademik tartışmalar hâlâ çok yetersizdir. Bugün sömürgecilik hakkında tartışma yürütmek hâlâ 'radikal', "bilimsel olmayan" ve "aşırı siyasi" bir çaba olarak görülebiliyor. Bunun en önemli nedenleri; devletin inkârcı resmi ideolojisinin aydınlar üzerindeki derin etkisi, K. Kürdistan'ın[2] Türkiye Anayasasında ve uluslararası alanda yasal bir sömürge statüsünün olmaması, 1990'larda ortaya çıkan Cumhuriyet dönemi olarak adlandırılan dönemde devletin gizli belgelerinde "Doğu"nun (K.Kürdistan'ın) "müstemleke" (sömürge) olarak tanımlanmasının ve bölgede sömürge idaresinin kurulduğunun açıkça dile getirilişinin sosyal bilimlerin bütün bölümlerini kapsayan alanlardaki yayınlar üzerinde yeteri kadar sarsıcı etkide bulunmamış olması, bölgenin sömürge pozisyonunun Türkiye akademisinde ve akademik-bilimsel dergilerde tartışmanın yasak olması ve cezaevleri ve soruşturmalar yoluyla hayata geçirilen ifade özgürlüğü üzerindeki önemli baskıların varlığıdır.

Yukarıdaki etkenlere ek olarak K. Kürdistan'ın sömürge konumunun özellikle Kürt aydınlar-akademisyenler tarafından yeteri kadar tartışılmamasının en önemli nedenlerinden biri de hiç kuşkusuz ki, 1980'li ve 1990'lı yıllarda Kürdistan'ı sömürge olarak ve kendisini de ulusal kurtuluşcu olarak tanımlayan Kürt hareketinin, 2000'li yıllardan itibaren bu kavrama referansla siyasi bir yol haritası çizmemesi, siyasi yol haritalarını açıklayan yazılı yayınlarında bu kavramı kullanmayı neredeyse tamamen bırakması ve siyasetini bu dönemden itibaren ulus devlet karşıtı olarak tanımladığı "demokratik konfederalizm", "demokratik cumhuriyet", "ortak vatan" ve son olarak "Türkiyelileşme" kavramları üzerinden belirlemesidir.[3] Dolayısıyla ne Türk devleti ne de Kürt siyaseti bugün kamuya açtıkları metinlerinde K. Kürdistan'ı sömürge olarak tanımlamaktadır. Bu nedenle, bölgeyi sömürge olarak tanımlamak hem Kürt siyasetinin kamusal alana yansıyan güncel söylemlerine hem de Türk devletinin kamusal alana yansıttığı resmi ideolojisine aykırıdır.

2000'li yıllarda Kürt siyasetinin söylemlerinde böyle bir dönüşüm yaşanırken Kürt çalışmaları alanı aynı dönemde yükselişe geçti ve Kürt meselesi etrafında birçok akademik yayın yayımlanmaya başlandı. Bu dönemde filizlenen birçok çalışma da sömürgecilik ve anti-sömürgecilik gibi kavramlara hiç referans vermeden meseleyi sadece "kimlik inşası", "kimlik siyaseti", "ulus devlet", "modernleşme", "milliyetçilik", "demokratikleşme", "asimilasyon", "güvenlikleştirme" gibi kavramlarla açıklama eğilimine girdiler. Yalnızca bu kavramlara referansla Kürt meselesini açıklamaya çalışan bu çalışmalar Kürt çalışmaları literatünde ana-a-

kımı oluşturmaktadır ve K. Kürdistan'ın sömürge olduğu görüşünü açık veya örtük bir şekilde reddetmektedirler. Aynı dönemde ana-akımın dışına çıkarak meseleyi hem "modernleşme", "milliyetçilik" gibi kavramlarla ilişkilendiren, hem de "sömürgecilik", "kolonyalizm" ve "anti-kolonyalizm" gibi kavramlar ve post-kolonyalizm literatürünün diğer kavramlarını kullanarak açıklayan çalışmalar da ortaya çıktı. Bu çalışmalar ise her ne kadar K. Kürdistan'a bir sömürge olarak yaklaşsalar da bölgenin sömürge konumunu çalışmalarında merkezi bir tartışma konusu yapmadılar. Örneğin, şu sorular bu literatür tarafından henüz tartışılmadı: Kürdistan bir sömürge ise nasıl bir sömürgedir? Dünyadaki diğer sömürgelerle benzerlikleri ve farklılıkları nelerdir? K. Kürdistan'ın hem Türkiye'nin resmi topraklarına dâhil olması ve uluslararası alanda Türkiye olarak ilan edilmesi, öte yandan hiçbir zaman Türkiye olamaması ve sistematik olarak askeri şiddete dayalı sömürgeci politikalara maruz kalması ne anlama gelmektedir? Sadece 1984'ten itibaren değil, Osmanlı döneminden bugüne bölgede merkezi devlete karşı sürekli silahlı ayaklanmaların yaşanması ve bölgenin umumi müfettişlikler, olağan üstü hâl bölge valilikleri, kayyımlar, jandarmalar, özel timler, korucular, dayak, işkence, dil yasakları, toplu tutuklamalar, faili meçhuller, zorla yerinden etmeler, köy yakmaları ve diğer sömürgeci yöntemler ile yönetilmesi; ama öte yandan Cumhuriyet döneminden itibaren Kürtlerin yasal olarak Türk vatandaşı olduğu, Türk Anayasasına ve Türk hukukuna tabi oldukları ve aynı anayasa ile yönetildikleri iddiasında bulunulması nasıl açıklanmalıdır? Kamusal alanda Kürdistan'ın sömürge konumunun devlet tarafından inkâr edilmesi ve buna rağmen ağırlıklı olarak 1990'larda gün ışığına çıkan 1920'li, 30'lu ve 40'lı yıllardaki bütün gizli devlet belgelerinde "Doğu" olarak adlandırılan bölgenin sömürge olarak yönetildiğinin açıkça ilan edilmiş olması ve hatta bu bölgede Türk hukuku yerine farklı bir hukuk uygulandığının açıkça itiraf edilmiş olması hangi kavramlarla, nasıl açıklanabilir? Son olarak kamusallaştırılmış olan Türk hukuku ve gizli belgelerde bölgede uygulandığı ifade edilen açıklanmamış "farklı" hukuk (sömüge hukuku) arasındaki ilişkiyi nasıl tartışmalıyız ve Türk devlet söyleminde ve pratiğinde kamuya "açık" olan milliyetçi söylemler ile "gizli" olan sömürgeci ve ırkçı söylemleri nasıl tartışmalıyız? Bu ve buna benzer sorular Kürt çalışmaları alanında yoğun olarak tartışılması gereken fakat hâlâ derinlikli bir şekilde tartışılmayan temel sorulardan bazılarıdır.

Bu yazı ise yukarıdaki sorulara belirli oranda dokunan konulara değinecek ve bir bütün olarak Osmanlı Devleti ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin sömürgecilik politikaları arasındaki süreklilikleri ortaya koymaya çalışacaktır. Öncelikli olarak yazı Osmanlı'nın 19. yüzyıldan itibaren modernleşme sürecine paralel olarak Avrupa'nın modern sömürgecilik politikalarını taklit etmeye başladığını, Türk olmayan çevre bölgelerdeki halklara medeniyetsizler olarak olarak yaklaştığını öne süren literatürden bahsedecektir. Bu kısmın ardından Türkiye'nin son 100

yıllık Kürt politikasının belirleyicisi olan Cumhuriyet dönemindeki gizli devlet belgelerine nasıl ulaşıldığını, bu belgelerde K. Kürdistan'ın Türkiye'nin sömürgesi olarak tanımlandığını gösterecek ve son olarak bölgede Avrupa kökenli modern yerleşimci sömürgeciliğin *(settler colonialism)* nasıl uygulandığına değinecektir.

Sömürgecilik

Sömürge kavramı İngilizcede *colonialism* olarak adlandırılıyor ve İngilizce konuşulan dünyada insanlarda güçlü duygular uyandıran bir kelime olarak kabul ediliyor (Horwath, 1972). Türkçe'de ise kolonyalizm kavramı Türk Dil Kurumu tarafından Fransızca'dan Türkçe'ye geçmiş bir kelime olarak kabul ediliyor. Fakat, Türkçe'ye geçmiş bir kelime olmasına rağmen, "kolonyalizm" sözcüğü muhalif siyasetler veya geniş kesimler tarafından benimsenmeyen, genellikle akademisyenler tarafından kullanılan ve duygu uyandırmayan jargon bir kelime olarak karşımıza çıkarken, "sömürgecilik" kavramı ise yaygın bir şekilde kullanılan, kullanıldığı zaman insanlarda duygu uyandıran ve daha çok ekonomik ilişkiler/ekonomik sömürü olarak algılanan bir kavram olarak karşımıza çıkıyor. Sömürgeciliğin ekonomik bir kavram olarak algılanmasının en önemli nedenlerinden birisi Marksist-Leninist literatürün bu kavramı daha çok ekonomik parametreler üzerinden değerlendirmesi (Horvath,1972), sömürgeciliğin yaratığı psikolojik, kültürel, ekolojik ve bedensel yıkıma odaklanmaması ve Marksist-Leninist geleneğin hem Kuzeyli muhalif Kürtler hem de Türkler üzerinde çok büyük bir etkide bulunmuş olmasıdır. Öte yandan bugün sömürgeciliğin sadece ekonomiye indirgenilemeyecek derecede siyasi, kültürel, toplumsal, ekolojik ve psikolojik etkileri olan toplumsal bir pratik ve ideoloji olduğu da biliniyor.

Sömürgecilik (colonialism) kavramı öncelikli olarak hâkimiyet, egemenlik veya hükmetmeyi (domination) ve daha da özelinde iktidarı (power) ifade ediyor. Bilindiği üzere egemenlik/hâkimiyet gruplar içi olduğu gibi gruplar arası da olabilir. Fakat sömürgecilik gruplar içi egemenlikten ziyade Avrupa'da ulus devletlerin yükselişe geçtiği dönemde, buradaki belli başlı ulus devletlerin hem Avrupa'daki hem de dünyadaki gruplar ve özellikle ulus olmalarına izin vermedikleri ırksallaştırılmış yerli etnik gruplar üzerindeki egemenliklerini ifade etmek için kullanılmaktadır. (Horvath, 1972) 16. yüzyıldan itibaren Avrupa ülkelerinin bazıları öncelikle Avrupa kıtasında farklı yerli gruplar üzerinde deneyimledikleri sömürgeci politikaları daha da modernleştirerek ve yükselişe geçen Avrupa kapitalizminin hizmetine sunarak; Afrika, Asya ve Amerika gibi diğer kıtalarda hayata geçirdiler. Bugün, sömürgeciliğin, yerleşimci sömürgecilik (settler colonialism), sömürü sömürgeciliği (exploitation colonialism), vekil sömürgecilik (surrogate colonialism) ve iç sömürgecilik (internal colonialism) gibi farklı formları olduğu öne sürülüyor. Yerleşimci sömürgecilikte çok sayıda insan merkezden sömürge

topraklara kalmak ve kaynaklarından yararlanmak amacıyla göç ediyor. Sömürüye dayalı sömürgecilikte az sayıda insan merkeze maddi kaynak transfer etmek amacıyla sömürgeye göç ediyor. Vekil sömürgeciliğinde sömürgeci devlet, hâkim etnik kökene ait olmayan grupları sömürgeye göç ettiriyor ve yerleştiriyor. İç sömürgecilik ise tek bir ülke içinde merkezin çevre üzerinde sömürgeci politikalar uygulayarak merkeze kaynak aktarmasını ifade ediyor (Mick, 2014, 126). Bu sömürgecilik formları arasında yerleşimci sömürgecilik olarak adlandırılan sömürgecilik formunda egemen grup egemenlik kurulan grubun yaşadığı topraklarda yaşamaya başlayarak, bu grubu soykırıma ve/veya asimilasyona maruz bırakıyor (Horvath, 1972). Bütün bu sömürgecilik formlarının inşa edilişi ve devamlılığı sürecinde egemenlik kurulanlar yani domine edilenler, domine edenler tarafından, hayvan, insandan daha aşağı bir varlık, vahşi, medeniyetsiz ve barbar olarak tasvir ediliyorlar ve sömürgecilik yoluyla bu "yaratık"ların medenileştirileceği öne sürülüyor. Özellikle 19. yüzyılda kurumsallaştırılan ve üniversitelerde bilimselleştirilen ırkçı ideoloji ve medenileştirme söylemleri yoluyla ve sistematik jandarma, polis ve asker şiddeti ile sömürgecilik siyasi bir rejim haline getiriliyor ve devamlılığı sağlanıyor (Quijano & Wallerstein, 1992; Jordan, 2000; Fanon, 1963).

Osmanlı'nın Avrupa'nın Modern Sömürgeci Politikalarını Taklit Edişi

Avrupa devletleri tarafından geliştirilen sömürgeci politikalar, Avrupa'daki gelişmelere hayran kalan Osmanlı Devleti tarafından da yakından takip edildi. Dünyanın daha fazla birikim, "ilerleme" ve zenginlik amacıyla talan edilmesi sürecinde batı Avrupalı ülkelerin yükselişe geçtiği 19. yüzyıl, Osmanlı Devleti için dönüm noktalarından birini işaret eder. Bu dönemde imparatorluğun topraklarının dağılma süreci başladı, askeri işgal ve fetih yoluyla vergi/ganimet elde etmek Osmanlı Devleti için sona erdi. Osmanlı liderleri bir yandan Avrupa'nın sömürgeci politikalarına direnirken, öte yandan da, Avrupa'nın modernleşmesine, zaman ve ilerleme mantığına hayran kaldılar (Makdisi, 2002, 769-771). Avrupa modernleşmesinin gizemini bulmak ve Avrupa'nın sosyal, ekonomik ve politik "başarısını" yakalayabilmek için, Osmanlı Devleti, Avrupa'yı taklit eden modernizasyon politikalarına başladı. Artık yeni topraklar edinmeye devam edemediği için, devlet için tek seçenek, kalan topraklar üzerinde merkezileşme politikalarını uygulamaya koymak ve doğrudan vergileri arttırmak hâline geldi (Özoğlu, 2004, 60). Aynı zamanda devlet, egemen olduğu toprakların bir kısmında Avrupalı ülkelerin sömürgeleriyle kurduğu ilişkileri taklit etmeye başladı.

Tarihçi Selim Deringil, 19. yüzyılın bir aşamasında Osmanlı Devleti için Avrupalı anlamıyla modern sömürgeciliğin bir hayatta kalma taktiği olarak ortaya çıktığını, sömürgeci politikaların modern politikalar olarak değerlendirildiğini ve bu dönemde Osmanlı elitlerinin Avrupalı düşmanlarının bakış açısını benimseyerek

imparatorluğun çevre (periphery) bölgelerini modern bir sömürge perspektifinden değerlendirmeye ve bu tarz politikalar uygulamaya başladıklarını öne sürer (Deringil, 2003, 311-328). 19. yüzyıldaki Osmanlı sömürgeciliğini *'ödünç alınmış sömürgecilik'* olarak tanımlayan Deringil, aynı zamanda 'ödünç' olma veya taklit edilmiş olma özelliğinden ötürü, bu sömürgeciliğin batının agresif sanayi imparatorluklarıyla çok zor kıyaslanabileceğini belirtir. Bu dönemde Osmanlı sömürgeciliğinin ana hedefi, imparatorluğun çevre bölgelerinde yaşayan 'vahşilik' içindeki göçebeler ve aşiretlerdir. Osmanlı elitleri, bu bölgelerde egemenlik kurarken buradaki 'vahşi'lerin medenileştirilmesini, medeniyetin bu alanlara götürülmesini ve aşiret liderlerinin devlete sadık olması gerektiğini öne sürerler. Dolayısıyla Avrupalı sömürgecilere benzer olarak medenileştirme söylemiyle bu bölgelere hükümet binalarının, askeri kuruluşların, hukuk mahkemelerinin kurulmasını, eğitimin yayılması ve yolların inşa edilmesini önerirler (Deringil, 2003, 311-328).

Deringil'e benzer bir biçimde tarihçi Ethem Eldem de Osmanlı'nın Anadolu yarımadasını ve Trakya'nın doğu bölgelerini imparatorluğun 'merkez bölgesi' (core) ve Arap illerini imparatorluğun 'çevre bölgeleri' olarak gördüğünü, devletin Türklerin ağırlıkla yerleştiği Anadolu yarımadasında homojenliği sağlamlaştırdığını, Trakya'nın doğu bölgelerini proto-milliyetçilik yönünde pekiştirdiğini ve Arap illerini ise sömürge statüsüne ittiğini öne sürmüştür (Eldem, 2000, 223). Dolayısıyla Osmanlı Devleti, özelikle 19. yüzyılın son döneminde Anadolu ve Trakya'yı Türkleştirerek, Müslüman Türk nüfusu devletin asli unsurları olarak inşa ederken, diğer grupları modern anlamıyla sömürge yerliler olarak kurgulamaya başlamıştır. Öte yandan Osmanlı'nın bu yaklaşımını sadece Arap bölgelerinde değil 19.yüzyılda Kürdistan politikalarında da görmek mümkündür (Özoğlu, 2004). Fakat, Osmanlı'nın Kürdistan ile kurduğu ilişkide batıya öykünen modern sömürgeci politikaları çok önem taşısa da maalesef bu alandaki akademik çalışmalar yeterli değildir. Osmanlı'nın 19. yüzyıl politikalarını postkolonyalizm literatürüyle ilişkilendirerek ele alan literatürün kapsamına dair bir değerlendirmeyi tarihçi Fatma Müge Göçek gerçekleştirmiştir (Göçek, 2012).

Bugün Kürt topraklarının Osmanlı'ya katılımının 16. yüzyılda gerçekleştiği, önceki dönemde, 11. yüzyıldan itibaren Türk ve Moğol hakimiyetlerine maruz kaldıkları, 14. ve 15. yüzyıllarda Akkoyunlu ve Karakoyunlu adlı iki Türkmen aşiretin egemenliğinde yaşadıkları kabul ediliyor (Aydeniz, 2012, 13-33; Ciwan, 2015, 130-132). Genel kabule göre Akkoyunlu ve Karakoyunlu iktidarlarının yıkılmasının ardından Şii Safevi Devleti'nin egemenliği altına girmemek için, Sünni Kürt aşiretlerinin belirli bir kısmı iç işlerinde bağımsız kalarak, dış işlerinde ise dönemin en güçlü emperyal güçlerinden olan Osmanlı Devleti'ne bağlanarak, özerk yönetimler olarak Safevilere karşı Osmanlı ile anlaştılar ve Osmanlı egemenliği altına girdiler.[4] Belirli bir dönem Osmanlı egemenliği altındaki Sünni Kürt bölgelerinde 16 Kürt Emirliği hüküm sürdüğü kabul ediliyor (McDowall, 2007, 28).

17. yüzyıla gelindiğinde ise Sünni Kürtler ile Osmanlı arasındaki işbirliği ve anlaşma Osmanlı'nın Safevi devleti ile bu dönemde yaptığı barış anlaşmasının ardından Osmanlı için önemini yitirdi. 1650 ile 1730 yılları arasında Osmanlı Devleti Van ile Diyarbakır arasında bulunan bazı Kürt emirlikleri emperyalist hedeflerine paralel olarak ortadan kaldırdı. Söz konusu dönemde Osmanlı'nın varlığı ve zenginliği daha fazla toprak fethetmeye ve daha fazla ganimet elde etmeye dayanıyordu. Buna rağmen bazı Kürt emirlikleri 19.yüzyıla kadar görece özerk konumda olmaya devam ettiler (Minorsky, 2008, 68-70; Jwaideh, 1999, 34-35; Özoğlu, 2004, 51-54). 19. yüzyıla gelindiğinde ise Osmanlı Devleti'nin modernleşmesine, impartorluk egemenliğinde yaşayan halklara modern bir gözle yaklaşmasına, Avrupa-merkezli modern sömürgeci politikalara öykünmesine ve daha da güçlü merkeziyetçi politikalar uygulamaya başlamasına paralel olarak Kürdistan bölgesinde birçok ayaklanma ortaya çıktı.[5] Bunlar arasında 1847 yılında Botan Emirliği lideri Bedirxan Bey'in (Mîr Bedîrxan) ayaklanması ön plana çıkanlar arasındadır. Osmanlı askeri güçleri bu ayaklanmanın ardından Botan direnişini de bastırmış ve Botan Emirliğini de ortadan kaldırmıştır (Özoğlu, 2004, 60). Dolayısıyla 19. yüzyıl aslında Sünni Kürtler için öz-yönetimlerinin tamamen ortadan kalktığı bir dönemi ifade etmektedir. Aynı dönemde aşağıda bahsedileceği gibi Kızılbaş Kürtlerin yaşadığı Dersim bölgesine de Osmanlı ordusu tarafından birçok askeri harekât gerçekleştirilmiştir.

Modern sömürgeci politikaların uygulanmaya başladığı 19. yüzyılda II. Abdülhamid, Türklerin Osmanlı Devleti'nin temel öğesi olduğuna inanıyordu (Makdisi, 2002, 788) ve Müslüman Kürt ve Araplara Türklerden daha aşağı konumda olan "medeniyetsizler" olarak yaklaşıyordu. Örneğin II. Abdülhamid, imparatorluğun egemenliği altında yaşayan 'medenileşmemiş' Müslümanları "medenileştirmek" iddiasıyla sömürgeci politikaları daha da geliştirdi. 1892'de, önde gelen Arap, Kürt ve Arnavut aşiret soylularının oğullarını "medenileştirmek" ve Osmanlıya sadık kılmak amacıyla Aşiret Mekteb-i Hümayun adında bir okul kurdu (Makdisi, 2002, 788). Bu okul, on iki ile on altı yaşları arasında erkekleri kabul eden beş yıllık bir yatılı okuldu (Rogan, 1996, 83). Okulun amacı Türk olmayan Müslüman öğrencileri sadık Osmanlı görevlilerine dönüştürdükten sonra onları aşiretlerine geri göndermekti. Bu okulda Osmanlı Türkçesi, klasik Arapça, Farsça, Fransızca, tarih, İslam bilimleri ve coğrafya dersleri verildi (Makdisi, 2002, 788). Osmanlı Devleti'nin modern sömürgeleştirme politikalarının bir parçası olan bu okul, ABD tarafından yerliler (Kızılderililer) için kurulan yatılı okullara çok benziyordu. Burada gençler disiplinli, sadık ve medeni bir birey olmayı öğreniyor ve memleketlerine döndüklerinde aşiretin diğer gençlerine model oluyorlardı (Klein, 2014, 92).

Osmanlı Devleti'nin yıkılma sürecinde, sömürge olarak yaklaştığı Müslüman Araplar ve Arnavutlar ulusal kurtuluşlarını ilan ederek ulus devletlerini kurmuş-

lardır. Dolayısıyla Osmanlı'nın bu topraklar üzerinde sömürgeci politikalar uygulamasının koşulları ortadan kalkmıştır. Fakat öz-yönetimleri tamamen ortadan kaldırılmış olan Kürtler için durum farklıdır. Müslüman Araplar ve Arnavutlar devletlerini kurarken, Müslüman Kürtler, Ermeni ve Süryaniler ile beraber yaşadıkları ortak vatanda Rus-Ermeni ittifakını ve Ermenistan devletinin kurulmasını engellemek ve bölgedeki Müslüman egemenliğini sürdürmek amacıyla Osmanlı Devleti ile ortaklık içinde Ermeni soykırımına katıldılar (Kevorkian, 2006; Kiesser, 2005). Soykırımdaki ortaklıkları Kürtlerin, özellikle de Kuzeyli Sünni Kürtlerin Cumhuriyet dönemi politikalara direniş gücünü önemli oranda zayıflattı. 1920 ve 1930'lar arasındaki birçok Kürt direnişi katliamlar ve yenilgiler ile sonuçlandı.

90'lı Yıllara Kadar Gizli Kalan Devlet Belgelerinde Sömürge "Doğu"

Cumhuriyet'in kuruluşunun ardından ortaya çıkan Kürt direnişlerine paralel olarak Türk devleti Osmanlı Devleti'nden miras aldığı medenileştirme iddialı ırkçılık ideolojisine dayanan modern sömürgeci politikaları daha da güçlendirerek uygulamaya devam etti. Kürt topraklarının "müstemleke" yani sömürge/koloni olarak yönetilmesi gerektiği ve yönetildiği, Cumhuriyet dönemi devlet yetkilerinin yani valilerin, bakanların ve genelkurmayların hazırladığı gizli raporlarda açıkça dile getirilmektedir. *Şark Islahat Planı* da dahil olmak üzere bu gizli raporlar, açık bir şekilde "Doğu"da sömürge idaresinin kurulmasını, askeri hakimiyetin kurulmasını, sömürge yetkileri ile donatılacak sömürge valiliklerin yani umumi müffetişliklerin kurulmasını, dolayısıyla devlet yetkililerine yazılı Türkiye Anayasasında olmayan özel yetkiler verilmesini, yoğun askeri "müdahaleleri", Kürt milliyetçiliğinin ve Kürt milliyetçilerinin ortadan kaldırılmasını, Kürtlerin yatılı okulların yanı sıra zorunlu iskân politikaları yoluyla Türklüğe asimilasyonunu, Anadolu'daki Türklerin ve muhacirlerin Ermeni ve Kürt köylerine yerleştirilmesini, Kürtçe konuşan ve Kürt ulusal ayaklanmalarına katılan ve Türk devletine itaat etmeyen Kürtlerin idam, hapis ve sürgün yolluyla ağır şekilde cezalandırılmasını, yerli halktan olan insanların memur olarak çalıştırılmaması gerektiğini tavsiye etmiştir. Devletin kamuyla paylaştığı Kürtlerin varlığını inkâr eden resmi söyleminin aksine, bu raporlarda 'Kürtler' ve 'Kürtçe' kavramları ve sömürge kavramları defalarca kullanıldı. Fakat aynı zamanda bu raporlarda "Kürdistan" yerine "Doğu" kavramı kullanıldı (Bayrak, 2013; Bayrak, 1994; Yayman, 2016).

Cumhuriyet döneminde devlet bürokatları tarafından hazırlanan gizli raporların kopya sayısı çok düşüktü ve sadece özel devlet yetkilileri arasında paylaşılmıştı. Bu raporlar yalnızca devletin inkâr politikalarını ortaya çıkarmaları açısından değil, aynı zamanda bahsi geçen sömürge rejiminin Kuzey Kürdistan'da nasıl kurulduğunu da açıkça ortaya koymaları açısından son derece önemliler. Bu belgeler devletin kamuyla paylaştığı resmi ideolojisine, uluslararası anlaşmalara ve Türk

hukukuna karşı bir meydan okumayı ve Türkiye Anayasasının ihlal edilişini de temsil ediyorlar. Resmi ideoloji ile bu belgeler arasındaki çelişkiler de bugün Kürt çalışmaları alanında bazı belli tarihçiler dışında yeterli ilgiyi görmemiştir. Uzun yıllar boyunca devletin söz konusu gizli raporları sır olarak kalmış ve raporların bir kısmı Kürt tarihçi Mehmet Bayrak tarafından ilk defa 1993 yılında *Kürtler ve Ulusal Demokratik Mücadeleleri* kitabında yayımlanmıştır. Önemli bir kısmı Mehmet Bayrak sayesinde ortaya çıkarılan bu raporların ve özellikle de en önemlilerinden biri olan *Şark Islahat Planı*'nın, 1990'lı yıllara kadar kadar gizli kalmış olmasının Kürt çalışmaları açısından büyük bir talihsizlik olduğu açıktır. Örneğin İsmail Beşikci Hoca ilk defa 1990 yılında yayımladığı *Devletlerarası Sömürge Kürdistan* kitabında söz konusu gizli raporlar kitabı yazdığı dönemde ortada olmadığı için bu raporlara hiç referans verememiş ve dolayısıyla argümanını bu gizli belgelerle güçlendirememiştir. Aynı durum, Kürdistan'ı sömürge olarak tanımlayan 1970'li yıllardaki Kürt siyasal hareketleri için de geçerlidir. Mehmet Bayrak'ın bu belgeleri açığa çıkarması Kürt çalışmaları ve Kürt siyaseti açısından çok büyük önem taşıyor. Mehmet Bayrak katıldığı bir televizyon programında gizli raporlara ve *Şark Islahat Planı*'na nasıl ulaştığını şöyle dile getirmiştir:

…Hasan Reşit Tankut arşivi Kürdoloji biliminde çok önemli. Niçin önemli? 1925'te bizzat Mustafa Kemal tarafından Şark İlleri Asayiş Müşaviri olarak tam yetkiyle görevlendiriliyor… Hasan Reşit Tankut'un görevi etnopolitik inceleme raporları hazırlayıp yönetime vermektir. Yani İttihat'la başlayan -belki geçmişe de götürülebilir ama- esas olarak İttihat'la temelleri atılan etno-dinsel arındırma, tek tipleştirme, Türk İslamlaştırma politikasının mimarlarından bir tanesidir Hasan Reşit Tankut. Dolayısıyla Mustafa Kemal, etno-politik inceleme raporları hazırlamakla görevlendirdiği için ona malzeme oluşturacak çeşitli belgeler de veriyor. Aynı zamanda devletin gizli belgelerini de veriyorlar. Dolayısıyla söz gelimi Hasan Reşit Tankut'un arşivine ben nasıl ulaştım? Hasan Reşit Tankut vefat etmiş. İki çocuğu bilim adamı, öğretim üyesi, oğlu ve kızı. Fakat arşivini Ankara'daki bir sahaf, kitapçı satın alıyor. Ben tembihlemiştim o sahafı… Gerek Kürdoloji, gerek Alevilikle ilgili bu tür kaynak elinize ulaşırsa bana haber verin diye. Nitekim onlar Hasan Reşit Tankut'un arşivini satın aldıklarında bana haber verdiler ve ben bunlardan satın aldım Kürdoloji ve Alevilik ile ilgili çalışmaları…. Kürdoloji belgelerinin birinci cildi dediğim gibi yetkili bir bilim adamı ya da teorisyen tarafından hazırlanmış belgelerden oluştuğu için çok önemli. Çünkü bu belgeler, ben bütün çalışmalarımda vurguluyorum, devlet resmi planda red ve inkârcı, gizli planda itirafçı ve kabulcüdür. Gizli planda hep gerçeği söyler, açık planda yalan söyler… Bir başka önemli doküman, çok önemli bir dokümanı yine bu sahaf aracılığıyla, enteresandır bakın çok ilginç bir şey var. Bir zabıta memuru. İsmini vermeme gerek yok şimdi. O da şimdi sahaflık yapıyor, kitapçılık yapıyor. Kitap kurdu tarzında bir zabıta memuru. İçişleri Bakanlığının çöplüğünde SEKA'ya gönderilmek üzere bir klasör bulmuş. O da tanıyor beni ve bu

konulara ilgimi biliyor. Bu klasörü alıp götürüyor aynı sahafa. Bana haber verdiler. Gittim, ilk bir iki sayfası kopmuş olmakla birlikte, baktım dehşet-engiz bir çalışma. Korkunç bir çalışma ve bu çalışmada bu sözünü ettiğim Şark Islahat Planı da, Şark Islahat Planı ki ben bunu her zaman söylüyorum 1925'te gizlice hazırlanan Şark Islahat Planı bilinmeden Kürt meselesi anlaşılmaz… İşte bu da bu dokümanın içindeydi… Kürtler ve Ulusal Demokratik Mücadeleleri kitabımda ilk defa yayımladım. Ön raporları ve planın kendisiyle.[6]

Bu alıntıdan ortaya çıktığı üzere bu gizli belgeler sahaflara ulaşmasaydı ve *Şark Islahat Planı* çöplükten çıkarılarak Mehmet Bayrak'a ulaştırılmasaydı, bugün bilmediğimiz birçok gizli belge gibi, K. Kürdistan'ın gizli sömürge statüsünü açıkça ortaya koyan bu belgeden de haberimiz olamayacaktı. Bu belgelerin belirli kısımları ve diğer bazı gizli belgeler Hüseyin Yayman (2016) tarafından modern Türkçeye uyarlanarak yeniden derlenmiştir. *Şark Islahat Planı* da 2009 yılında ayrı bir kitap olarak Mehmet Bayrak tarafından yayımlanmıştır (Bayrak, 2009). K. Kürdistan'ı ("Doğu") sömürge olarak tanımlanışını birçok gizli devlet raporunda görmek mümkün. Örneğin 1925-1927 yılları arasında Türkiye'nin İçişleri Bakanlığı görevini gerçekleştirmiş olan Osmanlı döneminden asker kökenli Cemil Uybadın, yazdığı gizli raporda 1925 yılında umumi müfettişlikler yoluyla "şark"ta "müstemleke" yani sömürge idaresinin kurulması gerektiğini önermiştir. Mehmet Bayrak'ın eski Türkçeyle aktardığı şekliyle ifadeleri şöyledir:

Şarkta vasi salahiyet ve bütçeye malik idari bir Müfettiş-i Umumilik teşkil "vali-i umumilik tesisi ve müstemleke tarz-ı idaresinin aynen Şarkta tatbiki"-istiklal heyetinin mütalâası-minküllilvücuh mucib-i faide görülmekte ise de halen bu teşkilâtın vücudu zaman ve paraya mütevakkıf olduğundan bunun husulüne kadar Ordu Müfettişliği karargâhında idare-i asayiş ve istihbarat şubeleri teşkili ile Şark intizam-ı içtimaiyesinin müfettişlik mürakabe ve idaresi tahtında ceryanı münasib mütalâa edilmiştir (Bayrak, 2013, 471).

Bu alıntıda Uybadın, umumi müfettişlikler yoluyla sömürge rejimi kurulması için zaman ve paraya ihtiyaç olduğunu ifade ediyor. Uybadın'ın bu önerisi 1925 yılında kendisi, Mahmut Esat Bozkurt, Orgeneral Kazım Orbay ve Abdülhalik Renda tarafından hazırlanan *Şark Islahat Planı*'nda kabul edilmiştir ve ardından Kürdistan'da umumi müfettişlikler kurulmuştur. İçişleri Bakanlığının çöplüğünde bulunarak Mehmet Bayrak tarafından 1990'lı yıllarda gün yüzüne çıkarılan *Şark Islahat Planı*, Cumhuriyet Türkiye'sinin Kürt toprakları üzerinde tesis ettiği, adı kamusal alanda ilan edilmeyen sömürge rejiminin planlanmasını içermektedir. Devlet yetkililerinin ve *Şark Islahat Planı*'nın önerilerine paralel olarak, Türk devleti kuzey Kürdistan'da askeri, ekonomik, siyasi, kültürel ve dilsel Türk üstünlükçülüğüne dayalı politikalar uyguladı. İsmail Beşikci'nin iddia ettiği gibi, devlet bölgeyi bir sömürge olarak yönetti ve dört bölümden oluşan Kürdistan da sömürge statüsüne sahip olmayan devletlerarası bir sömürge olarak yönetildi

(Beşikci, 1990). Bu politikalar sırasında yerleşimci sömürgecilik politikalarına benzer biçimde bölgeye sürekli olarak Türk ve Çerkes göçmenler yerleştirildi ve Kürtlere karşı ise sürgün politikaları uygulandı. Örneğin 1927 yılında devlet bir sürgün yasası çıkarmıştı. Bu yasanın ardınan 1.400 Kürt aile Türk bölgelerine sürgün edilirken, aynı dönemde Kıbrıs, Bulgaristan, Dobruca ve Kafkasya'dan gelen Türk ve Çerkes göçmenler sürgün edilen Kürtlerin evlerine ve topraklarına ya da Ermenilerin topraklarına ve evlerine yerleştirildiler (Alakom, 2011, 116; Çağlayan, 2014, 105-117). Söz konusu sürgün ve yeniden yerleştirme politikaları sonraki dönemlerde de yoğun olarak devam etmiştir. Bunlara ek olarak bölgede devlet işletmesi olarak gelirleri devlete aktarılan ve devlet tarafından kontrol edilen birçok işletme kuruldu. Örneğin Diyarbakır'da tonlarca bakır çıkarılan bakır madenleri, Elazığ'da da gene tonlarca kromun çıkarıldığı krom madenleri devlet tarafından işletilmiştir (Sönmez, 1992, 114-115).

Bu politikalar devam ederken K. Kürdistan'ı müstemleke/sömürge olarak tanımlayan başka bir rapor 1943 yılında Yozgatlı Umumi Müfettiş Avni Doğan tarafından hazırlanmış olan rapordur. Gizli sömürge valisi statüsünde bulunan Umumi Müffettiş Avni Doğan bölgedeki faaliyetlerini açıkça dile getirerek, Türkiye'nin Kürdistan'daki varlığını Avrupalı sömürgeci ülkelerin Afrika'daki varlığına benzetmiş ve bu görüşünü şöyle ifade etmiştir: "Cumhuriyet'in Doğu'ya yerleşmesi, medeni milletlerin Afrika'ya yerleşmesi" gibidir ve "Afrika'nın Diyarbakır'a nazaran birkaç misli daha ağır olan hava şartlarını yenerek oralarda yerleşen medeni milletlerden, bizim bir eksiğimiz olduğunu iddia etmeye kimin hakkı vardır?" (Yayman, 2016, 175). Burada Doğan, "Doğu"yu Afrika'ya benzetmekte ve Türk devletinin de sömürgecilik açısından Avrupalı ülkelerden hiçbir eksiğinin olmadığını gururla iddia etmektedir. 1947 yılında ise Kırşehirli Maliye Müfettişi Burhan Ulutan devletin zora dayalı politikalarını eleştirdiği bir rapor hazırlamıştır. Maliye Bakanlığına sunulan ve ardından İsmet İnönü'ye ulaştırıldığı tahmin edilen bu rapor da gündelik şiddet ve silahlı zora dayalı sömürge rejimini açığa çıkarması açısından önemlidir. Kaymakam yardımcılığı, akademisyenlik, hazine genel müdürlüğü gibi görevlerde bulunan Burhan Ulutan *Cenup-Şark Anadolu Hakkında Bazı Notlar* adlı raporunda şu sözlere yer vermiştir.

Hakikatleri açıkça görmek ve ifade etmek en önemli vazifemiz. Kendi vatanımızda, kendi kardeşlerimiz arasında adeta bir müstemleke devleti gibi yaşamamızın, silah kuvvetiyle halka hâkim olmaya çalışmamızın sebepleri üzerinde ısrarla durmak, bunları bertaraf etmeye çalışarak vazifeye başlamak hedefimiz olmalıdır. Şiddet siyasetine artık son verilmesi kati bir zarurettir… Yarın acı bir ihtimalle karşılaşmak istemiyorsak, birkaç bin kişilik jandarma ve ordu mevcudiyeti ile buraya hâkim olunamayacağını, yerli halkla anlaşmak ve onları bağrımıza basmak ve aramıza karıştırmak mecburiyetinde bulunduğumuzu hatıralarımızdan çıkartmamalıyız (Yayman, 2016, 180-182).

Devlet yetkilisi Burhan Ulutan'ın raporunda açıkça görüleceği üzere Ulutan, şiddet ve zora dayalı politikaları "müstemleke" (sömürge) kelimesini kullanarak eleştirmektedir ve bunun "acı bir ihtimalle" sonuçlanacağını düşünmektedir. Fanon, sömürge ülkelerde polis ve askerlerin sürekli olarak yerlilerle temasta olduğunu dile getirir. Polis ve askerler dipçik, dayak ve bombalarla yerliye yerinden kıpırdamaması gerektiğini öğütlerler. Saf şiddet gizlenmeyen bir yönetim biçimi olarak sömürgede karşımıza çıkar (Fanon, 1963, 38). Saf şiddete dayalı politikaları sömürgeciliğe benzeten Ulutan ise bu politikaların "acı bir ihtimalle", belki de bir savaşla veya silahlı ayaklanma ile sonuçlanacağını ön görmüştür. Ayrıca, raporunda "adeta bir müstemleke devleti gibi yaşamamız" ifadesine yer vermesi de çarpıcıdır. Bu bir kişisel gözlem midir? Yoksa uygulanan politikalara gizli alanda sömürgecilik dendiği Ulutan'a sözlü veya yazılı olarak bildirilmiş midir, bu belirsizdir. Çünkü Kürdistan'ın sömürge konumu sadece gizli belgelerde yer alan yasallaştırılmamış bir konumdur. İllegal sömürge rejiminin bölgede kararlı ve planlı bir şekilde hayata geçirildiğini sadece gizli devlet belgelerine veya bu konuda gerçekleştirilen gizli toplantılara ulaşanlar bilecektir.

Bölgede Türk hukukunun uygulanmadığı da gizli belgelerde açıkça dile getirilmiştir. Örneğin ilk Türk Başbakan Orgeneral ve Mareşal Fevzi Çakmak aşağıda daha ayrıntılı alıntılanacak olan gizli raporunda şunu dile getirir "Türk toplumu içinde Kürtlük eritilmeli, ondan sonra yavaş yavaş Türk hukuku uygulanmalıdır" (Yayman, 2016, 118). Çakmak'a göre Türk hukuku ancak Kürtlük yok edilince uygulanacaktır. Dolayısıyla diğer bir deyişle Kürtlük yok edilinceye kadar sömürge hukuku uygulanacaktır. Fevzi Çakmak'a benzer biçimde Kürdistan'da Türk hukukunun uygulanmadığı gerçeği Niğdeli umumi müffettiş Abidin Özmen tarafından da 1935 yılında yazdığı bir raporda dile getirilmiştir. Özmen hazırladığı gizli raporunda şunları ifade etmiştir:

Kürtlük hakkında ne şekilde hareket edersek edelim, idaresi başında bulunduğum bölgenin, memleketin diğer tarafına hiçbir yönden benzeyişi olmadığını, aynı kanunlarla idaresine devam etmenin bu bölgede arzu elden huzur ve sükûnu ve temsil işini halledemeyeceğini kabul etmek zarureti vardır (Yayman, 2016,150)

Şark Islahat Planı'nının da dahil olduğu gizli raporlara yansıyan sömürge hukuku, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasına yansıtılmaması ve Kürdistan'da uygulanan hukukun da kamuya açık yazılı kaynaklara yansımaması nedeniyle gizli telgraflarla Ermeni Soykırımının gerçekleştirilmesine benzer bir şekilde, kamuya açık yasal araçlarla değil de gizli raporlar ve gizli görüşmelerle yetkilendirilen valiler, kaymakamlar, askerler, jandarmalar, umumi müffetttişler, kararnameler, olağan üstü hal rejimleri, sıkıyönetimler, özel timler, Jitemler ve en son gelinen noktada kayyımlar aracılığı ile hayata geçirilmiştir. Bölgede sömürge hukukunun uygulanması ve bunun Türkiye Anayasasında ve Türk hukukunda inkâr edilmiş olması burada olduğu gibi kısa bir şekilde değil, örneğin dava dosyaları da incelenerek geniş bir biçimde ele alınması gereken çok önemli bir konudur.

Yerleşimci Sömürgecilik Örneği: Dersim

Osmanlı Devleti'nin ve Türkiye Cumhuriyeti'nin modern sömürgeci politikaları arasındaki devamlılığa Kürdistan açısından bakıldığında Dersim için hazırlanan raporlar öne çıkar. 19. yüzyılda Osmanlı bürokratları tarafından hazırlanan resmi belgeler, Osmanlı Devleti'nin Dersim'de yaşayan Kızılbaş-Kürtleri "ahâli-i gayr-i mutîa" (itaatsiz ahali) olarak tanımlayarak burada yaşayanları; "temdîni" (medenileştirilmesi), "izâle- vahşet" (vahşiliğinin ortadan kaldırılması) ve "tashîh-i itikâd" (inancı düzeltilmesi) gerekenler olarak tanımlamaktadır (Gündoğdu ve Genç, 2013, 13-43). *Yeryüzünün Lanetliler*i kitabında Fanon sömürgelerle ilgili şunları ifade eder:

Yerleşimci sanki sömürünün totaliter karakterini göstermek istercesine, yerliyi bir tür kötülüğün özü olarak tasvir eder. Yerli toplum, basit bir şekilde değerleri olmayan bir toplum olarak tanımlanmaz. Sömürgeci için bu değerlerin sömürge dünyasından kaybolduğunu ya da iyi bir şekilde hiç var olmadığını doğrulamak yeterli değildir. Yerlinin ahlak kurallarına duyarsız olduğu ilan edilir; yerli sadece değerlerin yokluğunu değil, aynı zamanda değerlerin reddedilişini de temsil eder. Hadi bunu itiraf etmeye cesaret edelim; yerli değerlerin düşmanıdır, bu bağlamda mutlak kötüdür. Yerli çürütücü elementtir, yanına gelenleri yok eder; o, deforme edici unsurdur, güzellik ya da ahlakla ilgili olan her şeyi çirkinleştirir; zararlı güçlerin deposu, kör güçlerin bilinçdışı ve telafi edilemez aracıdır (Fanon, 1963, 40).

Yukarıda dile getirilen Fanon'un tasvir ettiği görüşlere paralel olarak, 1848'de Osmanlı devlet yetkilileri, *Cebel-i Dersim Islahatını* (Dersim Dağı Islahatı) planlamışlardır ve bu plan sonradan gelen Osmanlı bürokatları tarafından daha da geliştirilmiştir (Gündoğdu ve Genç, 2013, 13-43). Planın amaçları; askeri araçlar kullanarak Dersim'de okulların, karakolların, camilerin yapımı ve aynı yolla bölgede yaşayan aşiretlerin başka bölgelere sürgün edilmesi ve bölgeye Balkanlar veya Kafkaslardan gelen muhacirlerin yerleştirilmesi yoluyla Dersim topraklarının merkeze entegre edilmesi (Gündoğdu ve Genç, 2013, 13-43), diğer bir ifadeyle Dersim'in modern sömürgeci yöntemlerle Osmanlı'nın egemenliği altına girmesidir.

Cumhuriyetin kuruluşundan 1938 yılına kadar geçen süreçte Osmanlı geçmişini "geri" olarak aşağılayan Kemalist elitler ve askerler, Osmanlı'nın Dersim'deki sömürgeci amacını 1938'deki soykırımla, köylerin yakılmasıyla ve ardından yolların, okulların, camilerin, karakolların ve diğer devlet binalarının bölgeye kurulması yoluyla tamamlamıştır. Kemalist devlet, Osmanlı Devleti'ne benzer şekilde, Alevi-Kürtlere, Fanon'un Avrupa sömürgeleri için tasvir ettiği çerçevede yaklaştı. Dersimli Alevi-Kürtleri tıpkı Fanon'un belirttiği gibi güzelliğin ve iyiliğin düşmanı, ahlaksız mutlak kötüler olarak algıladı. Dolayısıyla Kızılbaş-Kürtler yok edilmeliydiler ve yok edildiler. Yok edilemeyenleri ise hem Kızılbaşlıklarını hem de Kürtlüklerini yok ederek medeniyete, iyiliğe, güzelliğe çekecek olan sadece Türklük ve Sünni Müslümanlık olacaktı.

Dersim'in sömürge olarak yönetildiğini gösteren raporlardan en önemlisi ilk Türk Başbakan ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak'a aittir. Çakmak,1931 yılında Dersim politikalarını yansıtan bir rapor hazırlamıştır. Raporunda modern Türkçeye çevirisiyle şunları tavsiye etmiştir:

Kürt kökenli yerli memurlar tümüyle bölgeden çıkarılmalı,

Dersim'e iyi yetişmiş idealist memurlar tayin edilmeli,

Yüksek memurlara sömürge yönetimlerindeki yetkiler verilmeli,

…….

Dersimli okşanarak kazanılmaz. Silahlı kuvvetlerin müdahalesi Dersimliye daha çok tesir yapar ve iyileştirmenin esasını oluşturur.

Dersim'in yönetimi, sömürge yönetimi gibi ele alınmalı ve burada bir sömürge idaresi kurulmalıdır.

Türk toplumu içinde Kürtlük eritilmeli, ondan sonra yavaş yavaş Türk hukuku uygulanmalıdır (Yayman, 2016, 118).

Modern Türk devletinin 1930'lardan bugüne kadar gelen süreçte yürüttüğü Kürt politikasının belirleyicilerinden biri konumunda olan Fevzi Çakmak'ın Dersim raporundaki görüşleri son derece önemlidir. Bu raporda ifade edilenler birebir hayata geçirilmiş, Dersim'de sömürge hukuku uygulanarak, Dersim bir sömürge olarak yönetilmiş ve sömürge hukukuna uygun olarak soykırım gerçekleştirilmiştir. Soykırımın ardından Avrupa'nın sömürgelerinde, özellikle yerleşimci sömürgecilikte yani Avusturalya'da ve ABD'de olduğu gibi, soykırımdan arta kalan yerliler, örneğin Dersim'in yetim kızları, Türk askerlerine hizmetçi olarak verildi. Bu kızlar yeni evlerinde şiddet ve cinsel tacizlere maruz kaldılar. Ayrıca diğer yetim çocuklar dünyanın diğer sömürge bölgelerinden taklit edilerek inşa edilen yatılı okullara gönderildi. Yetim erkeklere devlet tarafından Kemal ve Cemal gibi isimler verildi (Akyürekli, 2011, 159-160). Soykırımdan kurtulan Dersimli kız çocukları ve genç kızlar askerler tarafından zorla kaçırıldı ve Elazığ Kız Enstitüsüne getirildiler (Türkyılmaz, 2015). Fanon, sömürgecilerin zorbalıklarını ve zulümlerini meşrulaştırmak için yerlileri resmederken zoolojik terimler kullandıklarını ve bu şekilde onları insanlıktan çıkarmaya çalıştıklarını belirtir (Fanon, 1963, 41). Benzer bir biçimde askerler Dersimli çocukları kaçırırken onları 'dağ ayıları' ve 'kuyruklu Kürtler' gibi ırkçı ifadelerle aşağılamışlardır. Esir olarak kabul edilen bu çocuk ve gençlerin saçları kazınmış ve geleneksel kıyafetleri alınmış ve okul idareleri tarafından temizlik ve diğer işler için hizmetçi olarak kullanılmışlardır (Türkyılmaz, 2015).

Genç Yerli Amerikalı Thomas Moore, 1897 dolaylarında, asimilasyondan önce ve sonra[7]

Amerika'da milyonlarca yerli soykırımdan geçirildi. ABD'de soykırımdan kurtulan yerliler beyaz Avrupalı kültürüne zorla asimile edildiler. Yerel kıyafetleri giyinmeleri yasaklandı. Bu fotoğrafta saçları kesilen ve yerel kıyafet giyinmesi yasaklanan yerli bir çocuğun asimilasyon öncesi ve sonrası hâli gösteriliyor. ABD'de beyaz Avrupalıların yerlilere uyguladığı soykırım ve asimilasyon politikaların aynısı Dersim halkına uygulandı. Birçok benzerliğin yanı sıra aşağıdaki fotoğrafların yukarıdaki fotoğraflarla olan benzerliği oldukça çarpıcıdır.

BİR İNSAN YARATMANIN HİKÂYESİ

Yanyana gördüğünüz bu üç resim, mükemmel bir insan yaratmanın kısa hikâyesidir. Bugün bir masal ismi gibi adı dağ köylerine yayılmış, fakat o nispetle müteva zı, aydınlık bir Türk kadınının neler yapabileceğini bu üç minimini fotoğraftan daha iyi gösterebilecek bir vesika olamaz. Sıdıka Avar, yıllardan beri yaptığı gibi, kartal yuvası halindeki dağ köylerinden genç aldığı küçük kızları atının terkisinde şehre indiriyor. Elâzığ'daki mektebine getiriyor. Onlara en sıcak ana şefkatini gösteriyor. Medeniyetin sadece yemekte çatal - bıçak kullanmaktan ibaret olmadığını öğretiyor. Okutuyor, yetiştiriyor ve sonra da bu yarının annelerini birer ışık hüzmesi halinde köylerine gönderiyor.

Kenardaki üç resme bakınız. Bu, bir Sıdıka Avar mucizesidir.

GELİŞ — *Elif Belge Hanımın Sıdıka Avar tarafından köyünden alınıp Elâzığ Kız Enstitüsüne getirildiği gün çekilmiş bir fotoğrafı. Elif mektebe işte böyle geldi.*

MEKTEPTE — *Bir sene sonra Elif mektepte. Beyaz yakalı, siyah öğrenci elbisesi içinde Elif iyi talebedir. Türkçe de öğreniyor. Kılığına kıyafetine gayet itina ediyor.*

VE NİHAYET — *Mektep bitmiştir. Tertemiz Türkçe konuşan, tahsilli yerinde bir Türk kızının karşısındayız. Şimdi memleket hastanelerinden birinde hastabakıcı.*

Sıdıka Avar'ın köyünden alınarak yatılı okula getirilen bir Kürt (muhtemelen Alevi) kız çocuğu/ Yatılı Elazığ Kız Enstitüsü/[8]

GELİŞ — *Elif Belge Hanımın Sıdıka Avar tarafından köyünden alınıp Elâzığ Kız Enstitüsüne getirildiği gün çekilmiş bir fotoğrafı. Elif mektebe işte böyle geldi.*

MEKTEPTE — *Bir sene sonra Elif mektepte. Beyaz yakalı, siyah öğrenci elbisesi içinde Elif iyi talebedir. Türkçe de öğreniyor. Kılığına kıyafetine gayet itina ediyor.*

Yukarıdaki belgenin ayrıntılı görünümü 1

BİR İNSAN YARATMANIN HİKÂYESİ

Yanyana gördüğünüz bu üç resim, mükemmel bir insan yaratmanın kısa hikâyesidir. Bugün bir masal ismi gibi adı dağ köylerine yayılmış, fakat o nispette mütevazı, aydınlık bir Türk kadınının neler yapabileceğini bu üç minimini fotoğraftan daha iyi gösterebilecek bir vesika olamaz. Sıdıka Avar, yıllardan beri yaptığı gibi, kartal yuvası halindeki dağ köylerinden gene aldığı küçük kızları atının terkisinde şehre indiriyor. Elâzığ'daki mektebine getiriyor. Onlara en sıcak ana şefkatini gösteriyor. Medeniyetin sadece yemekte çatal - bıçak kullanmaktan ibaret olmadığını öğretiyor. Okutuyor, yetiştiriyor ve sonra da bu yarının annelerini birer ışık huzmesi halinde köylerine gönderiyor.

Kenardaki üç resme bakınız. Bu, bir Sıdıka Avar mucizesidir.

VE NİHAYET — *Mektep bitmiştir. Tertemiz Türkçe konuşan, tahsili yerinde bir Türk kızının karşısındayız. Şimdi memleket hastanelerinden birinde hastabakıcı.*

Yukarıdaki belgenin ayrıntılı görünümü 2

Avrupalı yerleşimci sömürgeciliği bilinçli bir şekilde tamamen taklit eden Türk devleti sadece muhacirlerin bölgeye yerleştirilmesi, zorla asimilasyon ve Kürt çocukları zorla ailelerinden koparark yatılı okullara kapatarak asimilasyon (Kürtlüğü yok etme-Türkleştirme) politikalarını değil, Amerikalı yerliler ve daha birçok sömürgeleştirilmiş halklar için hazırlanan medenileşme "öncesi" ve medenileşme "sonrası" yaklaşımını fotoğraflarla da bu şekilde taklit etti. Yerli Amerikalı çocuklara benzer bir şekilde bir bütün olarak ait oldukları komüniteleri soykırımdan geçirilen ve yokedilen Dersimli Kürt-Alevi çocuklar zorla kaçırıldı, yatılı okullarda zorla asimile edildiler ve ardından fotoğrafları vahşilikten çıkarılan medeni Türkler olarak Sıdıka Avar gibi misyonerler ve Türk medyası tarafından Türk ulusuna gururla servis edildiler. Geri kalmışlık ve barbarlık içinde yaşayan ahlak yoksunu vahşi doğulular/Kürtlerin ("medeniyetsizler", "dağ ayıları", "kuyruklu Kürtler"), medeni batılı Türkler tarafından Kürtlükleri yok edilerek medeniyete taşındığı iddia edildi. Bugün hâlâ birçok öğretmen, sömürgeci ve ırkçı bir ideoloji olan 'medenileştirme' ideolojisi ile Kürt öğrencilere yaklaşmaktadır.

Sonuç

Bu yazı, 19. yüzyıldan itibaren K. Kürdistan'da modern sömürgeci politikaların ve sömürge hukukunun uygulandığını ve Cumhuriyet dönemi politikalarının Osmanlı politikaları ile süreklilik içinde olduğunu ikincil kaynakları kullanarak

ve resmi belgelerden alıntılar yaparak gösterdi. Kuzey Kürdistan'ın sömürgeleştirmesi, Kürt geleneksel kültürü, ekonomisi ve toplumu üzerinde son derece yıkıcı bir etkiye sahip olmuştur. Bütün bu politikalar sonucunda bölge ileri düzeyde yoksullaştırılmıştır. Örneğin, KONDA'nın 2010 yılındaki araştırması, Kürtlerin % 23'ünün açlık sınırının altında ve Kürtlerin % 53'ünün yoksulluk sınırının altında yaşadığını gösteriyor (KONDA, 2010). Bu yazıda da ortaya çıktığı üzere K. Kürdistan'ı sömürge olarak tanımlayan resmi belgeleri ve belgelerdeki bu ifadeleri görmezden gelerek Kürt meselesini tartışmak veya modern-sömürgeci politikaları yok saymak artık mümkün değildir.

Bu makale ağırlıklı olarak Cumhuriyet döneminin sonuna kadar olan dönemi ele aldı. Cumhuriyet dönemi olarak adlandırılan dönemde bölge sömürge valilikleri olan umumi müfettişlikler aracılığı ile yönetildi. 1952 yılına gelindiğinde ise umumi müfettişlikler kaldırıldı. Öte yandan sömürge rejimi ve sömürge hukuku sonraki dönemlerde sıkıyönetim uygulamalarıyla, OHAL valilikleriyle, bugün hala devam eden askerlere, vali ve kaymakamlara tanınan özel yetkilerle ve özel yetkilerle donatılan kayyımlarla hayata geçirildi. Bugün devam eden sömürge hukuku uygulamalarına çok sayıda örnek verilebilir. Bunlar arasında son dönemde K. Kürdistan'da Türk ordusuna ait zırhlı araç çarpması sonucu ortaya çıkan sivil ölümleri (çocuklar dahil) en çarpıcı olanlar arasındadır. İnsan Hakları Derneği'nin hazırladığı bir rapora göre 2008-2018 yılları arasında "Doğu ve Güneydoğu Anadolu" bölgelerinde 63 tane zırhlı araç çarpması olayı gerçekleşmiştir. Bu zırhlı araç çarpma olaylarında 16'sı çocuk 36 kişi hayatını kaybetmiştir. Bütün bu ölümlere neden olan kişilere ise cezai yaptırım uygulanmamış ve bu olaylar cezasızlıkla sonuçlanmıştır. [9] Bu ve buna benzer yüzlerce olayı, 1980'lerden günümüze devam eden savaşın nedenlerini ve binlerce kişinin çatışmalarda hayatını kaybetmiş olmasını Kürt çalışmalarında ana-akımı oluşturan literatürün yaptığı gibi tek başına "modernleşme", "ulus devlet politikaları", "kimlik siyaseti", "kimlik inşası", "asimilasyon politikaları" gibi kavramlarla açıklamak mümkün değildir.

Ayrıca, yazıda dile getirilen dünden bugüne devam eden söz konusu "özel yetkiler", "farklı hukuk" ve işlenen suçlar TBMM'de de yıllar boyunca "sömürge hukuku" çerçevesinde değil de "anayasaya aykırılık" veya "insan hakları ihlalleri" çerçevesinde tartışılmıştır ve bugün bu çerçevede tartışılmaya devam edilmektedir. Söz konusu hak ihlalleri ve işlenen suçlar da iktidar partileri tarafından sürekli olarak ya inkâr edilmiş ya da görmezden gelinmiştir. Örneğin umumi müfettişliklerin kaldırıldığı 1952 sonrası dönemde, 1970 yılında daha PKK adında bir örgüt ortada yokken gerçekleşen Komando Harekatı ön plana çıkmaktadır. 1970 yılında Diyarbakır, Bitlis, Van, Siirt, Muş ve Hakkari'de silah arama gerekçesi ile Türk ordusu tarafından helikopterler ve binlerce asker ile Komando Harekâtı olarak adlandırılan askeri bir operasyon düzenlenir. Bu harekât sırasında verilen özel yetkilerle, kadın ve erkek yüzlerce sivil köylü işkenceden geçirilir. Harekât,

dönemin TİP vekili Mehmet Ali Aybar tarafından TBMM'ye taşınır. Aybar bu harekâtın anayasaya aykırı olduğu gerekçesi ile dönemin Başbakanı Süleyman Demirel hakkında gensoru yani soruşturma açılması önergesinde bulunur. Aybar'ın önerge metninin okunması ardından mecliste konu "tartışılır". Bu tartışma 1970 yılında yani bugünün aksine Kürdistan'da işlenen suçları gündeme getiren vekiller henüz "PKK terör örgütü yandaşlığı" ile suçlanmadan önce, meselenin TBMM'de tartışılma sınırlarını göstermesi açısından oldukça çarpıcıdır.

BAŞKAN — Sayın Aybar, gensorunuzu izah edecek misiniz efendim? Buyurun.

MEHMET ALÎ AYBAR (İstanbul) — Sayın Başkan, sayın milletvekilleri;

Bâzı Doğu ve Güney - Doğu illerimizde aylardan beri cereyan eden ve Anayasamıza, mer'i kanunlarımıza aykırı bulunan hareket ve davranışlardan ötürü Yüce Meclis huzurunda söz almış bulunuyorum.

Olaylardan, öyle zannediyorum ki, Yüce Meclisin üyeleri haberdardırlar. Filhakika, bâzı gazetelerde bu konu ile ilgili röportajlar çıkmıştır. Keza, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliğince yapılan bir isteğe cevap veren bir dernek, kendi üyelerine bu olaylar hakkında mahallinde tetkikat yaptırarak bir rapor hazırlatmış, bu rapor Cumhurbaşkanına sunulmuş, birer örneği de Parlamanterlere iletilmiştir.

Olay, ne taraftan bakılırsa bakılsın, Anayasamıza, kanunlarımıza ters düşmektedir. Komando harekâtı, yahut «Toplu köy araması» denilen olay, genellikle şöyle cereyan ediyor: Sabahın erken saatlerinde bir köy yahut da bir ilçe merkezi kuşatılıyor, komandolar evlere giriyor, erkekleri köy meydanında ayrı bir grup halinde, kadınları ayrı bir grup halinde topluyorlar. Evleri arıyorlar. Sonra, silâh bulamazlarsa köy meydanında topladıkları erkeklerden, sakladıkları silâhları çıkarmalarını istiyorlar. «Bizde silâh yok» cevabını alırlarsa erkekleri çırılçıplak soyup falakaya çekiyorlar, sopa ile dövüyorlar, dipçikle en nazik yerlerine vuruyorlar. Hattâ, bâzı köylerde yalnız erkekleri soymakla yetinmeyip kadınları soydukları da ifade ediliyor. (A. P. sıralarından, «Hangi köyde, yalan söylüyorsun, isim ver» sesleri)

BAŞKAN — Müdahale buyurmayın efendim. Hangi köyde olduğunu...

NAİME İKBAL TOKGÖZ (İstanbul) —Böyle şey olmasın diye mücadelesini yapıyoruz.

HÜSEYİN AVNİ KAVURMACIOĞLU (Niğde)— Doğuyu bilir misin acaba sen?

MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) —Ben, Doğuyu gayet iyi bilirim.

İHSAN ATAÖV(Antalya) — Sen ancak Rusya'nın Doğusunu bilirsin.

MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) —Doğuyu iyi bildiğim için de, Doğuda yaşıyan vatandaşlarımızın kendilerini nasıl bir yalnızlık içinde hissettiklerini de pek iyi bilirim.

HÜSEYİN AVNİ KAVURMACIOĞLU (Niğde) — O vilâyetin mebusları da var burada.

MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) — Şimdi, size özet olarak buralarda, yani toplu aramaya tabi tutulan, komando harekâtına tabi tutulan köylerde, ilçe merkezlerinde ne gibi kanun dışı hareketlerin yapıldığını kısaca ifade ettim.

İÇİŞLERİ BAKANI HALDUN MENTEŞEOĞLU (Cumhuriyet Senatosu Muğla Üyesi) —Zaman da söyle, şahıs da söyle.

…….

MEHMET ALİ AYBAR (Devamla)—Silvan'ın Feridun mahallesinde - isim istiyorlardı - Molla Mehi ve amcası dövülmüş, Savcılığa başvuran Molla Mehi savcı tarafından kovulmuş, jandarma ve polisler tarafından nezarete atılarak sabaha dek işkence edilmiştir. Bu vatandaş, tüm bunlara rağmen bir daha, korkusundan şikâyet edememiştir.

Silvanlı bir vatandaş olan Abdülkerim Ceyhan olayı şöyle anlatmaktadır: « 8 . 4 . 1970 tarihinde saat 04.00 sıralarında 4.000'e yakın asker, 200 motorlu araç, 6 helikopter ve keşif uçaklariyle Silvan'ı sardılar. Halkı, hiçbir şey sormadan evlerinden döverek çıkarıp şehrin üç ayrı bölgesinde kamplara aldılar. Üç saatlik işkenceden sonra memur ve talebeleri bıraktılar. Geri kalan, kadınlı erkekli vatandaşlara saat 19.00'a kadar insanlık dışı işkenceler yapıldı. Ben, Nusret Bilgi, Mahmut Okutucu adındaki vatandaşlarla Kaymakamlığa çıkarak bu yapılanların yasa dışı olduğunu söyleyince, Kaymakam, «Defolun karşımdan, sizin gibi namussuz bir millet kanundan anlamaz, gidin istediğiniz yere şikâyet edin.» dedi ve beni nezarete aldılar.»

Şimdi bir, iki de köy adı açıklayayım istendiğine göre... Bismil ilçesine bağlı köylere yapılan baskın ve işkence usulleri; merkeze bağlı Şekilbis köyünden Şehmuz Esen ve oğlu, dayısı Raşit ve oğlu, amcası Mehmet ve oğlu karşılıklı çırılçıplak soyularak karıları ve gelinlerine teşhir edilmiş ve falakaya yatırılmışlardır. Bu muameleye dayanamayan Reşit adındaki vatandaş, boynuna ip takarak intihara teşebbüs etmiş, yarı ölü olarak kurtarılmıştır.

Köpekli köyünden Yusuf adlı vatandaş, iki çocuğu ve köy muhtarı yukarda belirtilen işkencelere tabi tutulmuş, hattâ köy muhtarı üç sefer çırılçıplak soyularak kamçılanmıştır. (A. P. sıralarından, «Yalan söylüyorsun.» sesleri) Diğer bir köyde, köy imamı da soyulmuş ve mahrem yerine ip bağlanmak suretiyle karısı tarafından köyde dolaştırılmıştır.

(A. P. sıralarından, «Yalan söylüyorsun» sesleri)

AHMET MUKADDER ÇİLOĞLU (Burdur) — Sen ne zamandan beri imamlara sahip çıkıyorsun?

MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) — Şimdi, temenni ederim ki, yalan olsun. Ama endişem odur ki, bunların hiçbiri yalan değildir.

(Gürültüler)

İÇİŞLERİ BAKANI HALDUN MENTEŞEOĞLU (Cumhuriyet Senatosu Muğla Üyesi») —Yalan söylüyorsun.

BAŞKAN — Müdahale etmeyiniz efendim.

MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) —Şimdi gayet garip bir hâdiseye şahit oluyoruz. «Yalandır» diye müdahale eden içişleri Bakanının kendisi.

İHSAN ATAÖV (Antalya) — Doğru söylüyor.

MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) — Yani bütün bu kanun ve yasa dışı işlerin yapılmasında, Başbakandan sonra birinci derecede methaldar olan zatın kendisi.

İÇİŞLERİ BAKANI HALDUN MENTEŞEOĞLU (Muğla Senatörü) — Biz kanun adamıyız, senin gibi anarşist değiliz.

MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) — Şimdi, «Kanun adamıyız.» buyuruyorlar. Arkadaşlar, kanun adamları, kanuna uygun hareket eder. Yoksa bu kürsüye gelip, «Kanun adamıyız» deyip de, kanunla asla bağdaşmıyan işleri yaparak hareket edenler, «Kanun adamıyız» sıfatını takınamazlar. (A. P. sıralarından gürültüler)

RIZA KUAS (İstanbul) — Ne bağırıyorsunuz orada?

AHMET BULDANLI (Muğla) — Sen ne bağırıyorsun oradan?

BAŞKAN — Çok rica ederim, Sayın Kuas, Sayın Ahmet Bey.

MEHMET ALİ AYBAR (Devamla) — Değerli milletvekilleri, söylediğim raporda köylerin adı verilmek ve işkenceye tabi tutulan vatandaşların adı verilmek suretiyle olaylar doğrulanmaktadır. Bu olayların Anayasamızın ruhuyla, Anayasamızın 12 nci, 14 ncü, 15 nci, 16 ncı maddeleriyle asla bağdaşmadığı, vatandaşlık hukukunu teyit ve teminat altına alan 54'ncü maddesine ters düştüğü, ceza hukukumuzun birçok maddeleriyle ters düştüğünde şek-i şüphe yoktur. Şimdi, bu olayların kanun dışı olaylar olduğu hususu şüphesizdir ve bunun sorumluluğu da doğrudan doğruya Başbakana racidir.

H. AVNİ KAVURMACIOĞLU (Niğde) —Yavaş gel.

……..

(Kaynak: Millet Meclisi Tutanak Dergisi Dönem.3 Cilt:8 Toplantı:1 134üncü Bileşim 27.7.1970 Pazartesi)[10]

NOTLAR

1 Örneğin Özgür Amed "Yepyeni Sömürgeciliğin Ana Hattı" adlı yazısında atanan kayyımları yeni sömürgecilik olarak tanımlamıştır. 24 Ağustos 2019, Gazete Karınca, Bkz.: http://gazetekarinca.com/2019/08/yepyeni-somurgeciligin-ana-hatti-ozgur-amed/

2 Burada Kuzey Kürdistan ifadesi Batı Ermenistan kavramını yok saymamaktadır. Osmanlı döneminde Kürt ve Ermeni bölgeleri Anadolu içine dâhil edilmiyor ve Anadolu olarak adlandırılmıyordu. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından Doğu ve Güneydoğu Anadolu kavramları bir inkâr politikası olarak Kürdistan ve Ermenistan kavramlarının yerini aldı. Osmanlı döneminde Arapkir, Musul ve Van arasındaki bölgeye Kürdistan, Kürdistan'ın kuzey sınırı, Erzincan, Van ve Kars arasındaki bölgeye Ermenistan deniyordu. Bununla birlikte, pek çok Ermeni dışında diğer Hristiyan komüniteler de (Süryaniler, Keldaniler vb.) Kürdistan olarak anılan bölgede, sayısız Kürt de Ermenistan adı verilen bölgede yaşadı (Kiesser, 2005, 63). Osmanlı'daki bu kavramların kullanımını ilk defa kamusal alanda dile getiren kişi Tayyip Erdoğan olmuştur. Ermenistan kelimesini Osmanlı tarihinin dışında tutan dönemin başbakanı, 2013 yılında Osmanlı'da Kürdistan kavramının nasıl kullanıldığına dair şu tarihsel sözleri söylemiştir: "Kendi tarihini bilmeyen, okumayan cehalet ve karanlıktan başka hiçbir şey söylemez. Şöyle biraz daha geçmişe, Osmanlı'ya gittikleri zaman Doğu-Güneydoğu'nun Kürdistan eyaleti olduğunu görecekler. Doğu Karadeniz'in Lazistan eyaleti olduğunu görecekler. Bunlar bizim tarihimizin, bize devrettiği mirastır. Bunları görmemezlikten gelemezsiniz." R.T. Erdoğan, 19 Kasım 2013 TBMM Konuşmaları. Bkz.:https://www.youtube.com/watch?v=T1SgLN0-RSs

3 Ayrıca, 2000'li yılların ortalarından itibaren Kürt siyasi hareketinin özneleri Kürdistan ve "ortak vatan" kelimelerini, kullanıldığı yere ve bağlama göre değişen birbirine paralel kelimeler olarak kullandılar. Örneğin HDP Eş-Genel Başkanı Sezai Temelli "ortak vatan" ve "Kürdistan" ifadelerini duruma ve yere göre paralel kavramlar olarak kullanmaktadır. Sezai Temelli'nin "ortak vatan" ifadesi yakın zamanda 21 Ağustos 2019 tarihinde kayyımlara karşı yapılan Amed'deki bir protesto eyleminde bir protestocu tarafından protesto edildi. Protestocu Sezai Temelli'nin konuşmasının ardından "Ortak vatanın bir tarafı işgal altında olamaz. Burası Kürdistan." diyerek Temelli'yi protesto etti. Oysa "ortak vatan" ifadesi nedeniyle protesto edilen Temelli gene yakın bir zamanda 12 Şubat 2019 tarihinde şu ifadeyi kullanmıştı: "Kürdistan'da kazanacağız, batıda da AKP ve MHP'ye kaybettireceğiz." Bkz: https://www.youtube.com/watch?v=HAyTA8nQFN0 ve https://www.haberler.com/sezai-temelli-nin-batida-kaybettirecegiz-11745791-haberi/ Temelli'nin bu ifadesinin ardından 2013 yılında yukarıda alıntılandığı gibi Kürdistan kavramının öneminden bahseden

Cumhurbaşkanı Erdoğan ise 17 Mart 2019 tarihinde ise Temelli'ye dönük olarak şunları söyledi: "Şimdi bu adam Kürt bile değil biliyor musunuz? Ama bu benim Kürt kardeşlerimi istismar eden bir sahtekardır. Ne diyor? Kürdistan'da diyor. Şimdi ben buradan, İzmir'den sesleniyorum. Benim ülkemde Kürdistan diye bir bölge var mı? Benim ülkemde Güneydoğu Anadolu bölgesi var; Doğu Anadolu Bölgesi var; Karadeniz var; Akdeniz var; Orta Anadolu var; Ege var; Marrmara var. Ama benim ülkemde Kürdistan diye bir bölge yok. Ey Sezai sen Kürdistan'da yaşamak istiyorsan Irak'ın kuzeyinde var. Defol git oraya! Orada yaşa! Şimdi buradan bir şeyi özellikle söylüyorum. İzmir'de yaşayan benim Kürt kardeşlerim. Bakın dikkat edin seçerek kullanıyorum. Kürt kardeşlerim diyorum. Çünkü bizde ayrım yok…" Bkz: https://www.sabah.com.tr/gundem/2019/03/17/baskan-erdogan-burada-kurdistan-yok-defol-irakin-kuzeyine

4 Bu dönemde Sünni-Kürt aşiretler, "kitaplı" olarak adlandırılan Hristiyan ve Yahudileri aşağı konumda tutan ve "kitapsız kafirler" olarak adlandırılan Kızılbaşları ise insandan bile saymayan Osmanlı millet sistemine (Makdisi, 2002, 774; Ateş, 2011), ayrıcalıklı konumdan yani millet-i hakime (hakim millet) pozisyonundan dâhil oldular (Jwaideh, 1999, 22-33; Ciwan, 2015, 289-291) ve dolayısıyla aynı bölgede Osmanlı egemenliğinde yaşayan Kızılbaşlar, Êzîdîler ve Hristiyan halklar üzerinde egemenlik kurdular.

5 Kürdistan açısından 19. yüzyılda modernleşme öncesi dönemde Osmanlı emperyalizmi ve modern Osmanlı sömürgeciliği arasındaki benzerlikler ve farklılıkları inceleyen çalışmalara ihtiyaç vardır. Ayrıca, Osmanlı egemenliği altında sömürge pozisyonunda yaşayan Kürtler ile onlardan daha da aşağıda konumda olan Hristiyan, Kızılbaş ve Êzîdî halklar arasındaki ilişkilerin sömürgecilik perspektifinden daha geniş bir biçimde değerlendirilmesine ihtiyacı vardır. Bu yazı bu tartışmalara girmeyecektir.

6 Mehmet Bayrak-İMC TV-Dîrok Programı 16 Eylül 2011 https://www.youtube.com/watch?v=RcThji1iUD0

7 Bkz:https://www.thesun.co.uk/news/3646248/pictures-native-indians-before-after-assimilated-carlisle/

8 Bkz.:https://www.haberhurriyeti.com/kizimi-da-gotur-avar/

9 Bkz.: https://www.artigercek.com/haberler/ihd-den-zirhli-arac-raporu-36-olum-85-kiside-fiziksel-kayip

10 Bkz.: https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM__/d03/c008/mm__03008134.pdf

KAYNAKÇA

Akyürekli, M. 2011. *Dersim Kürt Tedibi 1937-1938.* Istanbul: Kitap Yayınevi.

Alakom, R. (2011). *Xoybûn Örgütü ve Ağrı Ayaklanması*. İstanbul: Avesta Yayınları.

Aydeniz, V. 2012. *Akkoyunlu Kürt İlişkileri*. Istanbul: Nûbihar Yayınları.

Ateş, K. 2011. *Yurttaşlığın Kıyısında Aleviler "Öz Türkler" ve "Heretik Ötekiler".* Ankara: Phoenix Yayınları.

Bayrak, M. 1994. *Kürdoloji Belgeleri.* Ankara: Özge Yayınları

Bayrak, M. 2009. *Kürtlere Vurulan Kelepçe Şark Islahat Planı.* Özge Yayınları

Bayrak, M. 2013. *Kürtler ve Ulusal-Demokratik Mücadeleleri Gizli Belgeler-Araştırmalar-Notlar.* Özge Yayınları.

Beşikci, İ. 1990. *Devletler Arası Sömürge Kürdistan*. İstanbul: Alan Yayıncılık.

Ciwan, M. 2015. *Çaldıran Savaşı'nda Osmanlılar Safeviler ve Kürtler İlk Kürt-Osmanlı İttifakı (1514).* Istanbul: Avesta Yayınları.

Çağlayan, E. 2014. *Cumhuriyet'in Diyarbakır'da Kimlik İnşası (1923-1950).* İstanbul: İletişim Yayınları.

Deringil, S. 2003. "They live in a State of Nomadism and Savagery": The Late Ottoman Empire and the Post-Colonial Debate. *Society for Comparative Study of Society and History,* 45(2), 311-342.

Eldem, E. 2000. Istanbul: İmparatorluk Payitahtından Periferileşmiş Bir Başkente. İçinde E. Eldem, D. Goffman & B.Masters (Ed.), *Doğu İle Batı Arasında Osmanlı Kenti Halep, İzmir, İstanbul* (152-230). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Fanon, F. 1963. *The Wretched of The Earth*. New York: Grove Weidenfeld.

Göçek, F. M. 2012. "Postcoloniality, the Ottoman Past and the Middle East Present". *International Journal Middle East Studies,* 44:549-563.

Gündoğdu, C. ve Genç, V. 2013. *Dersim'de Osmanlı Siyaseti İzâle-i Vahşet, Tashîh-i İtikâd ve Tasfiye-i Ezhân 1880-1890.* İstanbul: Kitap Yayınevi.

Horvath, R.J. 1972. "A Definition of Colonialism". *Current Anthropology* 13(1):45-57.

Jordan, W. D. 2000. First Impressions. İçinde Beck, L. & Solomos, J., (Ed.), *The Theories of Race and Racism.* London and New York: Routledge.

Jwaideh, W. (1999). *Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi Kökenleri ve Gelişimi.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Kevorkian, R. 2006. *The Armenian Genocide A Complete History.* London & New York: I.B.Tauris.

Kiesser, H.-L. 2005. *Iskalanmış Barış Doğu Vilayetlerinde Misyonerlik Etnik Kimlik ve Devlet 1839-1938.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Klein, J. (2014). *Hamidiye Alayları İmparatorluğun Sınır Boyları ve Kürt Aşiretleri.* İstanbul: İletişim Yayınları.

KONDA (2010). Kürt Meselesini Yeniden Düşünmek. Bkz.:http://konda.com.tr/wp-content/uploads/2017/02/2010_12_KONDA_Kurt_Meselesini_Yeniden_Dusunmek.pdf

Makdisi, U. 2002. Ottoman Orientalism. *The American Historical Review*, 107(3), 768-796.

Mick, C. 2014. "Colonialism in the Polish Eastern Borderlands 1919– 1939" İçinde The Shadow of Colonialism On Europe's Modern Past, Roisin Helly ve Enrico Dal Lago. London: Palgrave MacMillan.

Minorsky, V. 2008. Kürtler. İçinde Minorsky, V. & Bois T. *Kürt Milliyetçiliği*. Istanbul: Örgün Yayınevi.

Özoğlu, H. 2004. *Kurdish Notables and the Ottoman State Evolving Identities, Competing Loyalties, and Shifting Boundaries.* Albany: State University of New York Press.

Quijano, A. & Wallerstein, I. 1992. Americanity as a concept, or the Americas in the Modern World System, *International Social Science Journal,* 134, 549–59.

Rogan, E.L. 1996. Asiret Mektebi: Abdulhamid II's School for Tribes (1892-1907). *International Journal of Middle East Studies*, 28(1), 83-107.

Sönmez, M. 1992. *Doğu Anadolu'nun Hikayesi Kürtler ve Sosyal Tarih*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Türkyılmaz, Z. 2015. Dersim'den Tunceli'ye Bir Kolonizasyon Projesi Sıdıka Avar ve Dağ Çiçeklerim. *Kürt Tarihi* (21).

Yayman, H. 2016. *Türkiye'nin Kürt Sorunu Hafızası.* İstanbul: Doğan Kitap.